

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ
Кафедра кримінального процесу, криміналістики та експертології
факультет № 6**

ТЕКСТ ЛЕКЦІЇ

з навчальної дисципліни **«Тактика окремих слідчих (розшукових) дій»**
обов'язкових компонент освітньої програми другого (магістерського) рівня
вищої освіти

Галузь знань: 26 *«Цивільна безпека»*

Спеціальність: 262 *«Правоохоронна діяльність»*

за темою:

**ОСОБЛИВОСТІ ТАКТИКИ ОКРЕМИХ ВИДІВ ПРЕД'ЯВЛЕННЯ
ДЛЯ ВПІЗНАННЯ**

Харків 2023

ЗАТВЕРДЖЕНО

Науково-методичною радою
Харківського національного
університету внутрішніх справ
Протокол № 11 від 21 грудня 2023р.

СХВАЛЕНО

Вченою радою факультету № 6
Протокол № 12 від 20 грудня
2023р.

ПОГОДЖЕНО

Секцією Науково-методичної ради
ХНУВС з юридичних дисциплін
Протокол № 11 від 20 грудня 2023р.

Розглянуто на засіданні кафедри кримінального процесу, криміналістики та експертології факультету Протокол № 12 від 04.12.2023 р

Розробник:

Доцент кафедри кримінального процесу, криміналістики та експертології факультету № 6 кандидат юридичних наук, доцент Заяць Д.Д.

Рецензенти:

Голова Київського районного суду м. Харкова, доктор юридичних наук, доцент Шаренко С.Л.

Професор кафедри криміналістики, судової експертології та домедичної підготовки факультету № 1 Харківського національного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор Степанюк Р.Л.

План лекції:

1. Організаційно-тактичне забезпечення пред'явлення для впізнання особи за функціональними ознаками
2. Особливості тактики пред'явлення для впізнання особи за мовою чи голосом
3. Тактичні правила та прийоми пред'явлення для впізнання в ситуації позавізуального спостереження особи, яку впізнають
4. Використання науково-технічних засобів у ході пред'явлення для впізнання

Література

1. Криміналістика : підручник : у 2 т. Т. 1 / [А. Ф. Волобуєв, М. В. Даньшин, А. В. Іщенко та ін.] ; за заг. ред. А. Ф. Волобуєва, Р. Л. Степанюка, В. О. Малярової ; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. – Харків, 2018. – 384 с. – ISBN 978-966-610-231-0 (Т. 1). URL: <https://dspace.univd.edu.ua/xmlui/handle/123456789/6440>
2. Криміналістична техніка, тактика і методика: навчальний посібник / В. В. Копча, Н. В. Копча. – Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2022. – 286 с. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/40899/1/%D0%9A%D0%A0%D0%98%D0%9C%D0%86%D0%9D%D0%90%D0%9B%D0%86%D0%A1%D0%A2%D0%98%D0%A7%D0%9D%D0%90%20%D0%A2%D0%95%D0%A5%D0%9D%D0%86%D0%9A%D0%90.pdf>
3. Особливості тактики проведення окремих слідчих дій : навч. посіб. / [О. О. Андрєєв, Д. Д. Заяць, В. В. Колесніков та ін.] ; за заг. ред. Д. Д. Зайця ; МВС України, Харк. нац. ун-т внутр. справ. – Х. : ХНУВС, 2011. – 184 с. URL: https://univd.edu.ua/general/publishing/nav4_lit/P4060137.pdf

Текст лекції

1. Організаційно-тактичне забезпечення пред'явлення для впізнання особи за функціональними ознаками

Важливим елементом зовнішнього вигляду людини є функціональні ознаки, до яких належать постава, поза, хода, міміка, голос, мова тощо. Зазначені ознаки формуються як система умовно-рефлекторних зв'язків, які називаються динамічним стереотипом. Відносна стійкість динамічного стереотипу лежить в основі можливості впізнання людини за функціональними ознаками.

Найбільш інформативними з точки зору практики боротьби зі злочинністю, є такі компоненти обліку людини, як хода, голос та мова. Саме вони відносно постійні та дозволяють ототожнити людину з дотриманням вимог кримінального процесуального законодавства. Тому доцільно зупинитися на розгляді особливостей пред'явлення особи для впізнання за ознаками ходи, голосу та особливостей мови більш докладно.

Пред'явлення особи для впізнання за ознаками ходи.

Хода людини нерідко свідчить про її стан, рід занять, перенесені хвороби тощо. Заснована на динамічному стереотипі, хода індивідуальна, але знайти її характерні риси, відрізнити одну людину від іншої за ходою достатньо складно. Звичайно людині важко описати словами ходу іншої людини. Тільки яскраво виражені особливості (кульгавість, волочіння ноги, сильне розкачування тулуба, махання руками тощо) фіксуються та відтворюються в показаннях. Такі особливості, безумовно, мають впізнавальне значення.

Пред'явлення для впізнання за особливостями ходи порівняно рідко зустрічається в слідчій практиці. До цього виду впізнання доцільно звертатися лише в тих випадках, коли хода особи має певні індивідуальні характерні особливості. Тому, для забезпечення результативності пред'явлення для впізнання за ходою, гарантування об'єктивності отриманих результатів та

виключення сумнівів щодо правильності ототожнення людини за ходою, слідчому при проведенні допиту треба чітко зафіксувати ознаки ходи відповідної особи, за якими буде здійснюватися процес впізнання (ст. 228 КПК України). Оскільки пересічній людині достатньо важко описати особливості ходи того, кого будуть впізнавати, слідчому необхідно допомогти допитуваному вірно відобразити ознаки ходи. Для забезпечення правильного та однозначного опису необхідно звернутися до рекомендацій криміналістичної габітоскопії, а для ілюстрації використовувати при допиті посібники з криміналістичного опису зовнішності людини (малюнки, діапозитиви із зображенням окремих частин людини, комп'ютерні та композиційні портрети).

Дані цієї галузі криміналістичної техніки дозволяють виділити види та ознаки ходи, а саме:

1. *За темпом* виділяють такі види та ознаки ходи:

- швидка. Прискорений темп руху;
- кваплива. Дуже швидка. Прискорені рухи при збереженні прискореного кроку, тулуб нахилено вперед, трохи різкі рухи рук і ніг;
- «ділова». Корпус і голова нахилені вперед, плечі висунуті, темп ходи прискорений;
- розслаблена («незібрана», «хитка»). Характеризується нестійким положенням корпусу, його верхньої та нижньої частини, нестабільними рухами рук і ніг;
- повільна («лінива»). Некваплива хода без помітних коливань тулуба;
- «фланіруюча» (прогулочна хода). Хода притишена, торс нерухомий або злегка відхилений назад, ноги випрямлені, людина «викроковує»;
- метушлива. Нерівномірна хода частими, поспішними кроками.

2. *За рівномірністю, симетричністю рухів:*

- військова. Рух розміреними, чіткими кроками, виразна постановка ніг при ходьбі, з військовою поставою;
- маршируюча. Зігнуті в колінах ноги, піднімаються високо, корпус прямий, рухи рук виразні;

- стройова. Рух зі швидкістю 110-120 кроків за хвилину, з розміром кроку 70-80 см.; голова та груди піднесені, корпус трохи подано вперед; живіт підібрано, плечі розгорнуті, ліва рука (на початку руху) відводиться назад до відказу, права згинається до рівня між 3-4 гудзиками.

3. За ступенем підняття стоп та згинання колін:

- «підстрибуюча». При ходьбі людина різко піднімається на носках, ніби відштовхується, торс помітно коливається вгору – вниз;
- пружиниста. Нога не ставиться повністю на всю стопу, а спирається в основному на пальці;
- «танцююча». Злегка піднімаючись на носках та трохи їх повертаючи;
- «навшипінки». Рух на носках, п'ята не ставиться на опору;
- «як журавель». Ходьба з високо піднятими ногами;
- «чимчикуюча». Ходьба дрібними кроками, крок гранично скорочено, стопи піднімаються невисоко.

4. За положенням та постановкою стоп:

- хода зі спотиканнями. Носки ніг чіпляють поверхню, по якій іде людина;
- «лисяча». Стопи при ходьбі ставляться одна перед одною;
- «клишонога» (хода із загібанням). При косовнутрішньому положенні стоп ноги рухаються за дугами ніби загібаючи (при ходьбі стопи звернені носками усередину).

5. За положенням, рухом тулуба, голови, плечей, рук:

- «виляюча». З підвищеною рухливістю нижньої частини тіла;
- «морська». Ноги ставляться широко, похитування на ходу тулубом з боку в бік, нахили по черзі вправо-вліво;
- людина при ходьбі немов кланяється. Нахили верхньої частини тулуба вперед;
- плавна. Рухи ніг, рук плавні, не відображаються на положенні корпусу, що зафіксовано, який немовби пливе над землею;

- смішна, комічна. Неприродні рухи тулуба, рук, ніг, які при ходьбі визивають посмішку (наприклад, хода клоуна);

- хода людини, яка немов пробирається. Рух одним плечем вперед, немов боком.

6. За особливостями:

- шкутильгаюча (шкандибаюча). Асиметрична хода, відмічається, на яку ногу людина кульгає, яка нога не згинається чи укорочена;

- «тиха», «нечутна». Нога легко ставиться на всю стопу без удару об землю.

Окрім зазначених видів та ознак у протоколі допиту для більш детального опису особливостей ходи особи, яку будуть пред'являти для впізнання **доцільно відображати**: довжину кроку, положення стоп, ширину кроку, постановку стоп, ступінь підйому стоп, ступінь згинання колін, положення голови (вертикальне, нахилене вперед, назад, вліво, вправо) та рухи нею, положення тулубу (нахилено уперед, відкинуто назад), його рух (трохи хитається з боку в бік або нахиляється вперед-назад тощо), положення рук та рух ними (розмашисте, плавне, різке), амплітуда рухів.

Наскільки повно будуть описані в протоколі допиту ознаки, за якими особа буде впізнавати, настільки будуть достовірними отримані результати слідчої дії.

Після отримання в ході допиту інформації про можливість проведення впізнання за ознаками ходи, слідчий повинен вирішити такі питання:

а) вибрати місце проведення, яке забезпечить відтворення ознак ходи та можливість її спостереження тим, хто впізнає;

б) пред'явлення для впізнання особи серед інших людей, що мають схожі ознаки ходи;

в) особі, яка впізнає, необхідно надати достатньо часу для спостерігання ходи осіб, що пред'являються.

Вирішивши ці та інші питання підготовки зазначеного виду впізнання, слідчий може переходити до проведення самої слідчої дії. Безпосередньо пред'явлення може проводитися таким чином. Перед самим початком слідчий пропонує всім особам, що будуть пред'являтися для впізнання, пройти деяку відстань з тим, щоби продемонструвати понятим ходу та упевнитися у правильності підбору осіб, серед яких буде пред'являти того, кого впізнають. Слідчий повинен заздалегідь домовитися про сигнали, які він буде подавати, з метою зміни напрямку та швидкості руху, поз осіб, що будуть пред'являтися для впізнання, а також про номери, під якими ці особи будуть знаходитися, тобто не можна називати прізвища осіб. Потім слідчий питає у того, кого будуть впізнавати, за якою серед осіб, що пред'являються, він бажає йти та намічає маршрут руху.

При проведенні цієї слідчої (розшукової) дії слідчий повинен забезпечити охорону місця її проведення та учасників, оскільки пред'явлення для впізнання за ходом пов'язано з пересуванням і не виключена спроба втечі особи, що буде пред'являтися для впізнання. Тому, якщо вона перебуває під вартою, місцем проведення зазначеної слідчої дії, доцільно вибрати подвір'я райвідділу або інше місце. Слід також пам'ятати про те, що в разі неможливості забезпечення ізолюваної території, не рекомендується пред'являти для впізнання осіб, прикутих до конвоїрів (осіб, що будуть забезпечувати охорону), оскільки це може змінити при русі ознаки ходи, рух рук, умови сприйняття і т.п. Якщо є необхідність в здійсненні охорони, то вона повинна бути забезпечена таким чином, щоб неможливо було здогадатися, хто є об'єктом охорони.

Потім запрошується той, хто буде впізнавати. Слідчий вказує йому найбільш зручне місце для спостереження, після чого починає подавати відповідні сигнали для початку руху, вказуючи їхні номери. Особа, яку впізнають, та інші особи, що пред'являються разом із нею, проходять мимо впізнаючого таким чином, щоб достатньо добре була видна їхня хода. Якщо це дозволяють обставини, необхідно зробити так, щоб відстань була достатньою, щоб не побачити риси обличчя. Це дозволить провести впізнання за

анатомічними ознаками, що гарантуватиме правдивість результатів впізнання за ходою та слугуватиме додатковим доказом у кримінальному провадженні.

Якщо у слідчого виникли підозри, що особа, яку впізнають, спеціально змінює ходу, то варто пам'ятати, що оскільки навик ходи сформований на рефлексивному рівні, то рано чи пізно особа не зможе проконтролювати їх. Слідчий повинен запропонувати рухатися далі за вказаним маршрутом, спираючись на те, що зусилля контролювати себе не можуть бути тривалими й особливості ходи обов'язково проявляться.

Коли особи, що пред'являються для впізнання, пройдуть визначеним маршрутом, слідчий запитує у того, хто впізнає, чи не впізнав він кого-небудь із пред'явлених людей.

У випадку впізнання слідчий в присутності особи, яку впізнали, з'ясовує, за якими ознаками ходи її впізнано, уточнює у того, хто впізнавав, чи це та людина, яку він бачив раніше, або тільки схожа на неї. Хід слідчої дії доцільно зафіксувати за допомогою відеозйомки.

2. Особливості тактики пред'явлення для впізнання особи за мовою чи голосом

Ще одними із динамічних ознак, за якими можна впізнати людину є ознаки голосу та мови. При сприйнятті мови будь-якій людині в певній мірі не важко запам'ятати особливості, пов'язані з її лексичною стороною: іншомовні слова, слова, що вказують на професію, рід занять чи коло інтересів людини, жаргонні та маловживані слова тощо. В граматичній будові усної мови запам'ятовуються помилки, що проявляються, наприклад, у неправильному вимовлянні окремих слів (пом'якшенні приголосних, заміні дзвінких приголосних глухими та навпаки), в непогодженні відмінкових закінчень та ін.

Стилістичні особливості проявляються в короткості або в розлогості, логічній послідовності або безладності викладу, в своєрідності вживання синтаксичних засобів – використанні простих, складних, визначальних,

порівняльних, обставинних речень та словосполучень, вступних слів, у певному порядку слів.

Мова кожної людини також характеризується певним темпом, плавністю або уривчастістю вимовляння слів, більшою чи меншою музичальністю. І хоча ці властивості мови особи варіюються в залежності від конкретних ситуацій (читання лекції, виступ на дебатах, спір, віддавання наказу тощо), вони можуть входити в комплекс ознак, що надають усній мові людини індивідуальних рис.

Необхідність такого виду пред'явлення для впізнання може виникнути в ситуаціях, коли потерпілий, свідок, підозрюваний, обвинувачений заявляють про те, що можуть впізнати людину за голосом, голос або мову якої він чув у зв'язку з подією, що розслідується.

Крім цього, впізнання людини за названими ознаками можливе тоді, коли зовнішність особи, що розшукується, змінена та інші ознаки зовнішності не можуть бути використані через ті чи інші причини.

При проведенні впізнання за ознаками голосу та мови треба дотримуватися низки правил.

Перш за все, впізнаючого слід докладно допитати про обставини, за якими він чув мову того, кого будуть впізнавати, та його характерні особливості.

З метою полегшення опису особою, яка буде впізнавати, ознак голосу та мови слідчий може використовувати існуючу в криміналістиці класифікацію цих ознак на загальні та окремі.

До загальних ознак відносяться:

1. *Загальний тип голосу:* чоловічий; жіночий; юнацький; літньої людини.
2. *Національні, географічні та соціально-суспільні ознаки:* акцент; місцевий говір (діалект, провінціалізм, акання тощо); стійка своєрідність у вимові окремих звуків; особливості побудови фраз; жаргонні слова та вирази; наявність або відсутність нормативності в побудові фраз; вплив іншомовних слів; професіоналізми.

3. *Лексичні ознаки* (підбір слів і словосполучень, що використовуються в мові).

4. *Стилістичні ознаки*: використання метафор; характерні стилістичні помилки; стислість або просторовість; логічна послідовність; використання різних граматичних конструкцій; використання слів-паразитів;

5. *Граматичні ознаки*: типові конструкції побудови речення; граматичні помилки та обмовки.

Окремі ознаки:

1. *Патологічні вади, що можуть бути викликані дефектами голосового апарату*: картавість; шепелявість; заїкуватість; інші дефекти вимови; хрипливість; осиплість; косномовність; ковтання окремих звуків; викривлення звуків; посвистування; віддишка під час вимови;

2. *Фонетико-сміслові ознаки*. Оскільки фонетико-сміслові ознаки сприймаються суб'єктивно й не завжди піддаються точному визначенню, серед таких ознак слід назвати лише поодинокі, найбільш яскраві (голосний, тихий, тремтячий тощо).

Пред'явлення для впізнання за голосом та мовою проводиться у двох суміжних кімнатах при відчинених дверцятах між ними (або в одній, але поділеній чимось на дві частини), за умови, щоб в кожній частині кімнати було чітко чути все, що відбувається в другій, але не було видно, хто там знаходиться. В одній із них розміщуються впізнаючий та четверо понятих, де слідчий роз'яснює їхні права та обов'язки. Потім слідчий з двома понятими переходять до іншої кімнати. Туди ж запрошується той, кого будуть впізнавати, та троє заздалегідь підібраних осіб (статистів), ознаки голосу та мови яких повинні бути схожі за загальними ознаками (окрім цього, вони повинні бути одної статі, віку, національності тощо).

Враховуючи те, що в записах протоколу важко говорити про схожість голосів осіб, що пред'являються для впізнання, в якості додаткового засобу фіксації доцільно використовувати звуко- чи відеозапис.

Відповідно до ч. 2 ст. 228 КПК України, перед тим, як пред'явити особу для впізнання, їй пропонується у відсутності особи, яка впізнає зайняти будь-яке місце серед інших осіб, що пред'являються. У зв'язку з чим, той, кого будуть впізнавати, попереджається про проведення за його участі слідчої дії.

Запропонувавши особі, яку впізнають, самій обрати черговість вимови його голосу та мови, слідчий починає в певній послідовності бесіду з особами, що пред'являються. При цьому зміст бесіди необхідно заздалегідь продумати. За можливості вона повинна включати слова та вирази, які вимовляв той, кого впізнають у той час, коли його чула особа, що впізнає.

Обсяг тексту бесіди, питання, що ставляться слідчим особам, які пред'являються, визначаються в кожній конкретній ситуації індивідуально. Однак, слід добиватися того, щоб мова кожної особи лунала достатньо довго. Питання особам треба ставити таким чином, щоб відповідь на них була не однозначною, оскільки результати впізнання багато в чому залежать від того, яку кількість слів буде вимовлено особами під час слідчої дії. Також треба пам'ятати, що питання не повинні торкатися суті кримінального провадження, оскільки особа, що впізнає, може впізнати не за голосом та особливостям мови, а виходячи зі смислу відповідей того, кого впізнають.

Якщо впізнаючий запам'ятав того, кого впізнають, за особливостями вимовляння окремих слів, треба поставити такі питання, при відповіді на які вживались ці слова.

Після цього слідчий пропонує тому, хто впізнає, повідомити, чи впізнав він кого-небудь за голосом, якщо так, то кого за ліком у порядку черговості прослуховування. Далі всі учасники пред'явлення для впізнання збираються в одній кімнаті і той, хто впізнавав, повідомляє, за якими ознаками він впізнав голос та мову тієї чи іншої особи, коли й за яких обставин він чув її раніше. За пропозицією слідчого впізнана особа називає своє прізвище. Проте, якщо слідчий планує в подальшому проводити пред'явлення для впізнання за

ознаками зовнішності, то входити особі, що впізнавала, до приміщення, де знаходяться особи, що пред'являлися для впізнання, не можна.

У слідчій практиці іноді виникає необхідність пред'явлення для впізнання фонограм голосу або мови особи, що упізнається. Це, зокрема, буває необхідно:

- коли можливості організувати впізнання в «натурі» неможливо;
- коли необхідно встановити особу померлого, чий голос був зафіксовано на фонограмі;
- за наявності обґрунтованого припущення, що особа, яку будуть впізнавати, перешкоджатиме його проведенню навмисним викривленням своєї мови;
- коли фонограма голосу та мови є речовим доказом і необхідно встановити особу людини, чий голос або мову на ній зафіксовано.

Пред'явлення для впізнання за фонограмою має низку тактичних особливостей, а саме:

1. Необхідно підготувати фонограмний матеріал, який буде використовуватися під час проведення слідчої дії. Він не повинен містити фраз, що мають навідний характер.

2. У відповідності до звукового аналізу відібраного уривку підбираються дві людини з голосами, схожими з голосом особи, яка упізнається. Ці голоси повинні співпадати за загальними ознаками й не мати суттєвих відмінностей в голосовій характеристиці. Голос статистів також записується на аудіоносій. Запис усіх трьох уривків повинен виконуватися в однакових умовах і при використанні однакової техніки.

3. Той, хто буде впізнавати, допитується про ознаки голосу та мови, за якими він зможе впізнати конкретну особу.

4. Особі, яка впізнає, пропонується у присутності понятих прослухати декілька разів та у будь-якій послідовності всі три підготовлені для пред'явлення уривки та відповісти на запитання: чи впізнав він усну мову чи голос особи, що пред'являлася, за яким із уривків та за якими ознаками?

Так, у слідчій практиці був випадок, коли за записом голосу та мовою особи, що скоювала підпали, було встановлено злочинця, який після кожного підпалу телефонував до Управління пожежної охорони та повідомляв про це. Пожежними були зроблені записи дзвінків. У ході розслідування ці записи, разом із записами інших чоловічих голосів, були пред'явлені для впізнання дружині підозрюваного. Остання, прослухавши записи, заявила, що вона впізнає голос та мову свого чоловіка за характерними словами, які він часто вимовляв.

Слід зазначити, що для перевірки результатів впізнання за голосом чи мовою, а також з метою отримання додаткових доказів може бути призначена фоноскопична експертиза.

3. Тактичні правила та прийоми пред'явлення для впізнання в ситуації поза візуального спостереження особи, яку впізнають

Проведення пред'явлення для впізнання поза візуальним спостереженням того, кого впізнають. Законодавець, дозволивши таке впізнання, поставив перед науковими та практичними працівниками нові завдання, оскільки порядок такого пред'явлення виявився урегульованим лише в загальних рисах, з'явилося чимало спірних моментів. Питання ж про перелік технічних засобів та тактичних прийомів його проведення досі залишається відкритим.

Незважаючи на те, що процесуальна регламентація такого виду впізнання не має суттєвих відмінностей від «візуального», проте є певні питання, перш за все, пов'язані з підготовкою, що мають певні особливості.

Вирішення питання щодо підстав проведення пред'явлення для впізнання поза візуальним спостереженням. Ч. 4 ст. 228 КПК України зазначає, що таке впізнання проводиться у виняткових випадках з метою забезпечення безпеки особи, яка впізнає. При цьому закон не розкриває, які випадки відносяться до виняткових. При пред'явленні особи для впізнання особі, щодо якої згідно з

КПК вжито заходів безпеки, відомості про особу, взяту під захист, до протоколу не вносяться і зберігаються окремо. Також використання такого впізнання може запобігти можливному психологічному впливу з боку обвинуваченого (підозрюваного) на впізнаючого. До зазначеного можна віднести ситуації, пов'язані з тактичним ризиком, наприклад, впізнання підозрюваного потерпілим, коли в ході слідчої дії вперше після злочину зустрічаються злочинець і жертва. Це може викликати в особи, яка впізнає, страх та інші негативні емоції, пов'язані з особистістю злочинця. Вони можуть «зламати» ставлення до давання правдивих показань, сприяти відмові від впізнання осіб, що пред'являються, в формі неправдивого невпізнання.

Якщо при розслідуванні злочину не застосовуються заходи щодо забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному процесі, слідчий за внутрішнім переконанням, що засновано на оцінці слідчої ситуації або на прохання впізнаючого про такий вид впізнання, приймає відповідне рішення.

1. Залучення до участі в цій слідчій дії понятих. Перш за все необхідно визначити кількість понятих. Кримінальний процесуальний закон не містить якихось обмежень щодо кількості понятих, традиційно їх повинно бути не менше двох. Проте, при проведенні цієї слідчої дії на практиці відомі випадки, коли слідчі проводили впізнання в такій формі за участю чотирьох понятих, двоє із яких знаходилися поряд з тим, хто впізнає, а двоє – поряд із тими особами, яких впізнають. Так, за фактом розбійного нападу на С. та її малолітню доньку, впізнання затриманого В. проходило в умовах, що виключають візуальне спостереження особи, яка впізнає, для недопущення травмування дитячої психіки та можливості здійснити на малолітню психологічний вплив. Для забезпечення більшої достовірності результатів впізнання та запобігання можливої протидії з боку захисника, слідчий прийняв рішення залучити чотирьох понятих для проведення впізнання. Але, на наш погляд, в цьому немає такої потреби, оскільки для з'ясування питань, пов'язаних із ходом слідчої дії та поведінкою осіб, які брали в ній участь, було достатньо двох понятих, що знаходяться разом із впізнаючим. У будь-якому

разі питання про кількість понятих слідчим вирішується самостійно, залежно від ситуації, що склалася на момент проведення слідчої дії.

2. *Психологічна підготовка особи, яка впізнає.* Існує певний психологічний бар'єр у впізнаючого, який необхідно слідчому подолати при проведенні попереднього допиту цієї особи. Окрім цього, слід роз'яснити сутність, процесуальний порядок та відмінності пред'явлення для впізнання саме поза візуальним спостереженням від інших видів пред'явлення для впізнання. Також на допиті в обов'язковому порядку досліджуються питання первинного сприйняття об'єктів особою, яка впізнає, впливу об'єктивних і суб'єктивних чинників, можливості впізнання та ознаки, за якими воно буде відбуватися тощо.

3. *Визначити місце захисника під час проведення пред'явлення для впізнання.* Відповідно до норм КПК України при проведенні пред'явлення для впізнання може брати участь й захисник. У зв'язку з цим, постає питання про місце його знаходження під час слідчої дії. Стаття 228 КПК України не містить вимог, де повинен знаходитися захисник, але треба пам'ятати, що у випадку візуального контакту захисника з особою, яка впізнає, результативність вжитих заходів безпеки може бути зведено нанівець. Методичні рекомендації з питань застосування законодавства про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві визначають, що учасники цієї слідчої дії запрошуються до спеціальної кімнати в різний час і через різні двері. При цьому захисник має знаходитися у кімнаті разом із підзахисним – підозрюваним або обвинуваченим, що забезпечить результативність застосованих заходів безпеки та забезпечить права захисника щодо захисту інтересів підзахисного. З іншого боку, в зазначеному випадку захисник фактично позбавлений можливості контролювати хід і результати пред'явлення для впізнання та правильність його проведення, тому йому доцільно бути там, де знаходяться впізнаючий та поняті. Тому слід звернути особливу увагу на застосування заходів, які б позбавили захисника можливості побачити обличчя того, хто впізнає, чи отримати інші відомості про його особу. Тому

рекомендується не називати впізнаючого за прізвищем, ім'ям, по батькові, а використовувати псевдонім або звертатися до нього на «Ви» чи по-іншому тощо. Можна передбачити елементи маскування зовнішності (перуки, темні окуляри і т.п.). Щоб особа, яка впізнає, не могла бути впізнана за характерною зачіскою, формою та кольором волосся, бажано надіти головний убір. Одяг, взуття, супутні предмети не повинні мати помітних прикмет.

Захисник під час слідчої дії повинен знаходитися позаду особи, яка впізнає, щоб виключити можливість побачити його обличчя, крім того, необхідно створити невисокий рівень освітлення в приміщенні, де вони знаходяться. Проте більш надійним і простим варіантом є знаходження того, хто впізнає, в захисній масці, яка приховує його обличчя. Природно, що ці заходи забезпечення безпеки повинні бути вжиті до того, як впізнаючого буде запрошено до кімнати, де будуть проводити пред'явлення для впізнання.

Сам процес впізнання проходить наступним чином. Перед початком впізнання слідчому необхідно переконатися, що особа, яку будуть впізнавати, не зможе побачити впізнаючого. З початку в частину кімнати, де знаходиться вікно з односторонньою видимістю, запрошуються поняті, їм роз'яснюються їхні права та обов'язки. За необхідності вони попереджаються про кримінальну відповідальність за нерозголошення даних кримінального провадження. Потім запрошуються особи, серед яких буде пред'являтися той, кого впізнають, їм також роз'яснюється порядок та мета проведення слідчої дії, проводиться їхній інструктаж. Після цього запрошується особа, яку будуть впізнавати. У присутності захисника та понять йому роз'яснюють права та суть даної слідчої дії та пропонується зайняти, за його бажанням, будь-яке місце серед осіб, що пред'являються. При цьому слід звернути увагу на такі обставини, які можуть вказати на особу, що пред'являється для впізнання, як на причетну до злочину. Наприклад, сліди тиснення наручників, блідість обличчя через перебування в камері, коротка зачіска тощо. Тому слідчий повинен заздалегідь врахувати й це. Якщо статистів разом із підозрюваним більше трьох, то доцільно пронумерувати місця, за якими вони знаходяться. Це забезпечить

однозначність під час проведення слідчої дії, адже впізнаючий, розгубившись, може по-своєму вказати, де знаходиться впізнана ним особа.

Далі слідчий, захисник, поняті переходять в іншу частину кімнати, до якої запрошується особа, яка буде впізнавати. Ця особа повинна запрошуватися одним із присутніх понять за телефоном. Їй роз'яснюються права, обов'язки та порядок проведення пред'явлення для впізнання. Якщо впізнаючий є свідком чи потерпілим, то він попереджається також про кримінальну відповідальність за відмову від давання показань та за давання завідомо неправдивих показань.

Особі, яка впізнає, пропонується уважно оглянути осіб, що пред'являються для впізнання, і повідомити, чи не бачила вона кого-небудь із них раніше, і якщо бачила, то коли, де і за яких обставин. При цьому через гучномовний зв'язок або іншим способом (наприклад, за допомогою телефону) особі, що впізнається, можна запропонувати повернутися, встати, пройтися, здійснити певні рухи тощо. Якщо немає акустичного пристрою, який змінює голос, про це повинен просити слідчий, а не впізнаючий, якого обвинувачений може впізнати за голосом. У випадку впізнання, тому, кого впізнали, пропонується назвати своє прізвище, ім'я та по батькові. Особі, яка впізнавала, пропонується пояснити, за якими ознаками та особливостями вона впізнала дану особу.

За результатами слідчої дії складається протокол пред'явлення для впізнання поза візуальним спостереженням.

4. Використання науково-технічних засобів у ході пред'явлення для впізнання

Результатом науково-технічного прогресу стало широке впровадження в життєдіяльність людини інноваційних засобів і технологій їхнього застосування. Не оминув цей процес і такої специфічної діяльності як розкриття та розслідування злочинів. Ефективність і результативність проведення слідчих дій та оперативно-розшукових заходів багато в чому

залежить від вмілого застосування сучасних науково-технічних засобів. Це, зокрема, стосується й пред'явлення для впізнання.

Особливого розгляду потребують питання використання відеозапису під час проведення пред'явлення для впізнання. Чинне кримінальне процесуальне законодавство передбачає можливість пред'явлення для впізнання осіб (предметів) за їхніми фотознімками. Так у ч.7 ст. 228 КПК України зазначено, що матеріали відеозапису з зображенням особи, яка підлягає впізнанню, можуть бути пред'явлені лише за умови зображення на них не менше чотирьох осіб, які повинні бути тієї ж статі і не повинні мати різких відмінностей у віці, зовнішності та одязі з особою, яка підлягає впізнанню. При пред'явленні особи для впізнання можуть бути залучені спеціалісти для фіксування впізнання технічними засобами, психологи, педагоги та інші спеціалісти.

Суттєву допомогу слідчому при організації та проведенні впізнання можуть надати телекомунікаційні технології, тобто здійснення телевізійної трансляції під час проведення слідчої дії. Ст.232 КПК України регламентує проведення впізнання у режимі відеоконференції під час досудового розслідування. А саме, впізнання осіб чи речей під час досудового розслідування можуть бути проведені у режимі відеоконференції при трансляції з іншого приміщення (дистанційне досудове розслідування) у випадках:

- 1) неможливості безпосередньої участі певних осіб у досудовому провадженні за станом здоров'я або з інших поважних причин;
- 2) необхідності забезпечення безпеки осіб;
- 4) необхідності вжиття таких заходів для забезпечення оперативності досудового розслідування;
- 5) наявності інших підстав, визначених слідчим, прокурором, слідчим суддею достатніми.

Рішення про здійснення дистанційного досудового розслідування приймається слідчим, прокурором, а в разі здійснення пред'явлення для впізнання у режимі відеоконференції, згідно із статтею 225 КПК України - слідчим суддею з власної ініціативи або за клопотанням сторони кримінального

провадження чи інших учасників кримінального провадження. У разі, якщо сторона кримінального провадження чи потерпілий заперечує проти здійснення дистанційного досудового розслідування, слідчий, прокурор, слідчий суддя може прийняти рішення про його здійснення лише вмотивованою постановою (ухвалою), обґрунтувавши в ній прийняте рішення. Рішення про здійснення дистанційного досудового розслідування, в якому дистанційно перебуватиме підозрюваний, не може бути прийняте, якщо він проти цього заперечує.

Використання у дистанційному досудовому розслідуванні технічних засобів і технологій повинно забезпечувати належну якість зображення і звуку, а також інформаційну безпеку. Учасникам слідчої (розшукової) дії повинна бути забезпечена можливість ставити запитання і отримувати відповіді осіб, які беруть участь у слідчій (розшуковій) дії дистанційно, реалізовувати інші надані їм процесуальні права та виконувати процесуальні обов'язки, передбачені КПК. Впізнання осіб чи речей у дистанційному досудовому провадженні здійснюється згідно з правилами, передбаченими ст.ст. 228, 229 КПК України.